

Gdańsk, 10.02.2025 r.

dr hab. Stanisław Milewski, prof. em. UG

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Olszewskiej
**„Uwarunkowania oddechowo-fonacyjno-artykulacyjne w przedbiegu chorób
neurologicznych u osób dorosłych”, Kraków 2024**

(promotor – dr hab. Halina Pawłowska-Jaroń, prof. UKEN

promotor pomocniczy – dr Anna Siudak)

Mgr Agnieszka Olszewska jest absolwentką Uniwersytetu Jagiellońskiego. Studia z filologii polskiej (specjalność nauczycielska) ukończyła w 2001 roku, broniąc pracę magisterską poświęconą dominantom ironii w *Balladynie* i *Beniowskim* J. Słowackiego. W 2007 roku ukończyła studia podyplomowe w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie, a w 2019 uzyskała kwalifikacje do wykonywania zawodu logopedy, kończąc podyplomowe studia logopedyczne na tejże samej uczelni. Aktualnie pracuje na stanowisku logopedy w Polskim Centrum Rehabilitacji Funkcjonalnej VOTUM w Krakowie. Doktorantka jest autorką rozdziału w publikacji pokonferencyjnej (2020) oraz współautorką monografii wieloautorskiej *Aktywny senior. Stymulacja językowa i poznawcza* (2021). Brała także aktywny udział w czterech konferencjach naukowych. Wcześniej nie ubiegała się o nadanie stopnia doktora.

Głównym celem swojej rozprawy doktorskiej Agnieszka Olszewska uczyniła ocenę możliwości oddechowych, fonacyjnych i artykulacyjnych pacjentów z uszkodzeniami w obrębie ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego. Są to z pewnością zagadnienia istotne dla współczesnej logopedii, która jest definiowana jako nauka o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowań językowych (zob. Grabias, 2019, s. 285). Logopeda powinien umieć „oceniać i objaśniać relacje zachodzące między stanami języka i stanami zachowań językowych, a przebiegiem centralnych oraz

obwodowych procesów warunkujących właśnie język i zachowania językowe” (tamże). Do zadań logopedy z pewnością należy ocena czynności prymarnych, rozumianych jako system powiązanych niewerbalnych aktywności odbywających się w zespole ustno – twarzowo – gardłowym, które wpływają na rozwój sprawności artykulacyjnej. Należy do nich z pewnością między innymi czynność oddychania, która stała się przedmiotem badań Doktorantki.

Prac, opisujących zaburzenia funkcji prymarnych oraz sposobów ich przywracania, mamy w polskiej literaturze przedmiotu stosunkowo niewiele (zob. np.: Pluta-Wojciechowska, 2013, 2022; Malicka, 2019). Najnowszą publikacją z tego zakresu jest monografia wieloautorska „Czynności prymarne w logopedii” (red. naukowa: D. Pluta-Wojciechowska, K. Kaczorowska-Bray; Gdańsk 2024). W omawianym kontekście godną odnotowania jest także publikacja „Diagnoza i terapia logopedyczna pacjentów w stanie ciężkim” (red. naukowa: P. Wójcik-Topór, M. Krajewska, M. Michalik; Gdańsk 2023), w której Autorzy udowadniają, że praca logopedy z ciężko chorym, nierzadko nieprzytomnym pacjentem, poszerzona między innymi o obszar swoistej pielęgnacji m.in. narządów mowy, układu oddechowego oraz umiejętność właściwego połykania, jest bezcennym przygotowaniem do jego późniejszej aktywizacji werbalno-fonicznej. W kontekście tych spostrzeżeń wybór i sformułowanie tematu rozprawy godne są uznania jako trafne i ciekawe badawczo.

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska liczy 284 strony, z czego tekst główny obejmuje 241 stron (s. 13-254). Pozostałą część doktoratu stanowi obszerna, zajmująca 19 stron *Bibliografia* (s. 255-274) oraz spis rycin i tabel (s. 275-284). Całość poprzedzona jest abstraktem w języku polskim i angielskim (s. 4-9).

Recenzowana rozprawa robi dobre wrażenie już po pobieżnym przejrzaniu całości. Na podkreślenie zasługuje logiczna konstrukcja całości, właściwe proporcje między partiami teoretycznymi i badawczymi, zwięzłość i jasność w formułowaniu wniosków. Już krótkie *Wprowadzenie* (s. 13-14) jest bardzo dobrą wizytówką całej pracy. Mieści się w nim wszystko, co powinno być na początku jakiegokolwiek pracy naukowej: zwięzła zapowiedź problematyki rozprawy oraz syntetyczna informacja o jej zawartości.

Sposób konstruowania pracy jest jasny i zwarty, oparty na logicznie następujących po sobie rozdziałach i podrozdziałach. Służy on konsekwentnie realizacji sformułowanego celu, interpretacji materiału badawczego oraz przyjętym założeniom teoretyczno-metodologicznym. Całość rozpada się na siedem rozdziałów, poświęconych kolejno: teoretycznym podstawom prowadzonych badań (rozd. 1-3), metodologii badań własnych (rozd. 4) oraz zaprezentowaniu wyników przeprowadzonych badań (rozd. 5- 7). Niewątpliwą zaletę pracy stanowi 165 rycin i 14 tabel, w obrazowy sposób prezentujących w ujęciach liczbowych i procentowych różnorodne aspekty analizowanego materiału badawczego.

Na pochwałę też zasługuje wyraźnie rozbudowana bibliografia w pełni wystarczająca do realizacji tematu. Autorka uwzględniła w niej między innymi 206 pozycji książkowych oraz rozdziałów z monografii wieloautorskich. Bibliografia wraz ze sposobem jej wykorzystania w zasadniczych częściach rozprawy potwierdza wielkie odczytanie Autorki, praca nabiera wyraźnie erudycyjnego charakteru.

Teoretyczne podstawy rozprawy zostały zaprezentowane w trzech początkowych rozdziałach (s. 15 – 76).

W obszernym rozdziale pierwszym (s. 15 - 46) Doktorantka dokonała ustaleń terminologicznych związanych z przedmiotem badań, skupiła uwagę, bardzo słusznie, na tych definicjach i koncepcjach, które są istotne z punktu widzenia przeprowadzonych przez nią badań. Uważam jednak, że w tak zaplanowanym rozdziale niepotrzebnie zostały umieszczone zagadnienia dotyczące języka jako cechy gatunku ludzkiego oraz filogenezy i ontogenezy mowy, które w niewielkim stopniu wiążą się z tematem pracy.

Niezwykle istotny z punktu widzenia omówionych w dysertacji wyników badań jest rozdział drugi (s. 46 – 61), zawierający opis oceny sprawności językowych u osób po incydentach neurologicznych, w tym m. in. rozumienia mowy, mowy ekspresywnej, pisania, czytania i liczenia, gnozi wzrokowej, organizacji prozodycznej ciągu fonicznego oraz zaburzeń interakcji.

W rozdziale trzecim (s. 61 – 76), kończącym część teoretyczną rozprawy doktorskiej, Autorka zaprezentowała fizjologię i patofizjologię nerwów czaszkowych. Moim zdaniem, skupiając się na opisie ich funkcji, obszarów unerwienia, objawów uszkodzenia, metod badania i najczęstszych przyczyn uszkodzenia, Doktorantka w

niewystarczającym stopniu przekazała informacje o ich roli w procesie komunikacji. Taka wiedza mogła się pojawić w części wstępnej rozdziału lub w jego podsumowaniu. Tymczasem ta część pracy, bez żadnego wprowadzenia, zaczyna się stwierdzeniem, że: „Całość układu nerwowego (ośrodkowego i obwodowego) dzieli się dodatkowo na układ somatyczny i autonomiczny” (s. 61).

Mimo pewnych uwag, uważam, że dzięki trzem pierwszym rozdziałom dysertacji A. Olszewska uzyskała bardzo solidne podstawy do empirycznej części rozprawy, stanowiącej rezultat jej badań nad uwarunkowaniami oddechowo-fonacyjno-artykulacyjnymi u dorosłych pacjentów z uszkodzeniami w obrębie ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w tej części pracy Doktorantka wykazała się nie tylko odpowiednią wiedzą językoznawczą, ale także bardzo dobrą znajomością prezentowanych zagadnień z zakresu medycyny, neuropsychologii czy psychologii klinicznej

Założeniom metodologicznym badań własnych poświęciła Autorka rozdział czwarty dysertacji (s. 77-119). Doktorantka dokonała w nim prezentacji celów i przedmiotu badań, sformułowała hipotezy badawcze, przedstawiła charakterystykę badanej grupy pacjentów, omówiła procedurę jej doboru, zaprezentowała sposób gromadzenia materiału badawczego oraz zasady jego analizy. Na podkreślenie zasługuje starannie przemyślany dobór osób biorących udział w badaniach oraz ich szczegółowa charakterystyka. Badaniom w latach 2021 – 2023 została poddana grupa 135 pacjentów (podopiecznych ośrodka rehabilitacyjnego LNA Santé Centrum Origin Kraków w Krakowie) z obwodowym i ośrodkowym uszkodzeniem układu nerwowego, w obrębie której wyodrębniono 10 kategorii według kryterium lokalizacyjnego, m. in. grupę pacjentów po przebytym udarze w lewej (45 osób – 33,33% wszystkich badanych) i prawej (20 osób – 14,81%) półkuli mózgu; pacjentów po wypadkach (29 osób – 21,48%); pacjentów po nagłym zatrzymaniu krążenia (11 osób – 8,15%). Liczba badanych osób jest z punktu założonych celów badań zupełnie wystarczająca. Można się było tylko zastanowić, czy nie wyłączyć z tej grupy kategorii pacjentów, które były reprezentowane przez małą liczbę badanych, np. pacjentów po resekcji guza mózgu (2 osoby), po zaklipsowaniu tętniaka (2 osoby), czy pacjentów z miopatiami (3 osoby).

Szczupłość zebranego od nich materiału badawczego nie pozwoliła bowiem na przedstawienie solidnie udokumentowanych wniosków.

Na podkreśleniu zasługuje bardzo szczegółowa ocena funkcjonalna badanych grup pacjentów, która została klarownie przedstawiona w tabelach 4.2 – 4.13. Nie zbieranie materiału badawczego niezwykle pozytywny wpływ miał bez wątpienia też fakt, że wszyscy badani byli objęci opieką logopedyczną Doktorantki (s. 118).

Analizując materiał badawczy, Autorka zjawiska prozodyczne zaliczyła do artykulacji (s. 81). Jest to z pewnością założenie dyskusyjne, chociaż z punktu widzenia założonych celów dysertacji do przyjęcia.

Analizę uzyskanych wyników badań przedstawiła Autorka w trzeciej części dysertacji, składającej się z trzech rozdziałów (rozd. 5 -7, s. 119 - 237). Zawierają one omówienie zagadnień sygnalizowanych w tytule rozprawy: zaburzeń oddychania, zaburzeń fonacyjnych oraz problemów artykulacyjnych badanej grupy pacjentów.

W rozdziale piątym (s. 119-165) Doktorantka zaprezentowała zagadnienia dotyczące zaburzeń oddychania. Część pierwszą rozdziału (podrozdz. 5.1. – 5.5.) Autorka przeznaczyła na teoretyczne wprowadzenie do omawianej problematyki. Przedstawiła w niej klarownie podstawowe informacje z zakresu budowy i czynności układu oddechowego, metod stosowanych w leczeniu niesamodzielności i niewydolności oddechowej (intubację, tracheotomię, wentylację mechaniczną), scharakteryzowała także proces przywracania oddechu fizjologicznego. Zaprezentowana wiedza pozwala czytelnikowi na pełne zrozumienie, zawartej w drugiej części rozdziału (podrozdz. 5.6. – 5.14), analizy materiału badawczego, który jest niezwykle bogaty i bardzo dobrze udokumentowany. Wyniki badań dotyczące zaburzenia oddychania zostały przedstawione oddzielnie dla poszczególnych grup pacjentów. Uderzająca jest staranność Doktorantki w zestawianiu materiału naukowego, sumienność w przytaczaniu wszelkich zaobserwowanych faktów oraz umiejętność ich graficznej ilustracji. Ze względu na temat pracy zabrany materiał wymagał interpretacji interdyscyplinarnej, z czym jednak Doktorantka poradziła sobie dość dobrze. W omawianym rozdziale brakuje mi tylko choćby krótkiego podsumowania zaprezentowanych wyników badań.

Według schematu zastosowanego w rozdziale piątym zbudowane są dwa kolejne rozdziały. W rozdziale 6. (s. 165 – 203) Autorka omówiła podstawowe zagadnienia dotyczące fonacji oraz przedstawiła wyniki badań dotyczące zaburzeń fonacyjnych w diagnozowanej grupie pacjentów, m. in. koordynację oddechowo-fonacyjno-artykulacyjną, charakterystykę głosu, nastawienie głosowe, natężenie oraz wysokość głosu. Przedstawiona analiza materiału badawczego jest rzetelna, uzyskane dane zostały klarownie przedstawione aż na 54 rycinach.

Kończący część badawczą dysertacji – rozdział siódmy (s. 204 – 237) jest poświęcony opisowi zaburzeń artykulacyjnych, które Doktorantka zdiagnozowała w poszczególnych grupach badanych pacjentów (u osób po przebytych udarach, przebytej chorobie SARS-CoV-2, po wypadkach, po nagłym zatrzymaniu krążenia, z chorobami neurodegeneracyjnymi, z diagnozą miopatii, po udarach pnia mózgu, po resekcji guza mózgu, po usunięciu tętniaka).

Zastosowane w tej części badań kryteria dotyczyły obecności afazji, występowania apraksji, obecności deformacji, substytucji i elizji głosek oraz sprawności określonych funkcji w obszarze orofacjalnym. Sposób analizy materiału badawczego oraz jego graficzne ilustracje, podobnie jak w dwóch poprzednich rozdziałach, zasługują na uznanie.

Istotnym elementem dysertacji jest interpretacja porównawcza wszystkich szczegółowych wyników uzyskanych w toku procesu badawczego zawarta w *Podsumowaniu* (s. 238-251). W rozdziale tym Doktorantka bardzo klarownie, posługując się odpowiednimi danymi procentowymi (ryc. 8.1.a – 8.1.k) oraz wyważonymi naukowo komentarzami, przedstawiła niemal wszystko, do czego doszła w swoich studiach na temat uwarunkowań oddechowo-fonacyjno-artykulacyjnych w przebiegu chorób neurologicznych u badanej grupy pacjentów.

Cenne dla całości rozprawy są także końcowe *Wnioski* (s. 252-254) opracowane w oparciu o postawione w dysertacji pytania badawcze i sformułowane hipotezy.

Na podkreślenie zasługują także walory praktyczne recenzowanej pracy. Przedstawione w niej efekty badań nad korelacją oddechu, fonacji i artykulacji, mogą być z powodzeniem wykorzystane w programowaniu terapii logopedycznej dorosłych pacjentów w przebiegu chorób neurologicznych. Zaprezentowane przypadki chorób z

przyjętej przez Doktorantkę perspektywy nie były jeszcze opisane w literaturze przedmiotu. Są więc w jakimś sensie pionierskie i jednoznacznie pokazują, że efektywność pracy logopedycznej z przedstawionymi w pracy grupami pacjentów jest uwarunkowana w dużym stopniu poziomem wiedzy medycznej terapeuty.

Podsumowując, mogę stwierdzić, że rozprawę doktorską Agnieszki Olszewskiej oceniam bardzo wysoko. Stanowi ona cenny wkład w badania nad zaburzeniami komunikacji językowej uwarunkowanymi chorobami neurologicznymi. Jest to dysertacja świadcząca o pracowitości i solidności badawczej Autorki. Łączy w sobie wyważoną refleksję teoretyczną i precyzyjną analizę umiejętnie zebranego materiału badawczego. Została napisana ładną polszczyzną, nie budzi również zastrzeżeń, jeśli chodzi o umiejętność budowania i redagowania tekstów naukowych.

Biorąc powyższe pod uwagę, jednoznacznie stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Olszewskiej pt. „Uwarunkowania oddechowo-fonacyjno-artykulacyjne w przebiegu chorób neurologicznych u osób dorosłych” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Oznacza to, że rozprawa ta spełnia wszystkie wymagania, które są określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2018, poz. 1668 ze zm.). Z pełnym przekonaniem stawiam więc wniosek o dopuszczenie mgr Agnieszki Olszewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Stanisław Milewski